

საბანკო მოგება საქართველოში

თანამედროვე მსოფლიოში ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული საფინანსო სისტემის ეფექტიან და მდგრად ფუნქციონირებაზე. საფინანსო სისტემა, რომელიც აერთიანებს საბანკო სისტემასა და საფინანსო ბაზრებს, უზრუნველყოფს ქარბი ლიკვიდური სახსრების გადანაწილებას იმ ეკონომიკურ აგენტებზე, რომელთაც სჭირდებათ ფულადი სახსრები სხვადასხვა მიზნების დასაფინანსებლად. გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოში საფინანსო ბაზრების განვითარების დონე ჯერ კიდევ ჩანასახოვან მდგომარეობაშია საბანკო სექტორის საიმედოობა და მდგრადობა მთავარ როლს თამაშობს ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებაში.

საქართველოს საბანკო კანონმდებლობა არ განსაზღვრავს საბანკო სისტემის არსსა და მის შემადგენელ ელემენტებს. ვინაიდან, საქართველოს ეროვნული ბანკის საზედამხედველო ფუნქცია ვრცელდება კომერციულ ბანკებსა და არასაბანკო-საკრედიტო დაწესებულებებზე, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს საბანკო სისტემა აერთიანებს ეროვნულ ბანკს, კომერციულ ბანკებსა და არასაბანკო დაწესებულებებს (მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები, საკრედიტო კავშირები, ვალუტის გადამცვლელი პუნქტები). საქართველოს საბანკო სექტორში წამყვანი ადგილი უჭირავს კომერციულ ბანკებს, რომელთა აქტივების მოცულობაც ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის 79.4%-ს შეადგენს.¹

2008 წლის გლობალურ ფინანსურ კრიზისამდე, განვითარებული ქვეყნების კომერციული საბანკო სექტორი რეკორდული მოცულობის მოგებით გამოირჩეოდა. საბანკო ბუმი იყო საქართველოშიც, როდესაც კომერციულმა ბანკების საქმიანობის არეალთან ერთად საბანკო მოგების მოცულობებიც მნიშვნელოვნად გაიზარდა. თუმცა, ფინანსურმა კრიზისმა ნათლად გამოაჩინა მანამდე წარმატებული და მომგებიანი ბანკების სისუსტეები. ამ სისუსტეების დადგენის ერთ-ერთი გზა ბანკის ფინანსური უწყისების ღრმა ანალიზია. შეფარდებითი და აბსოლუტური მაჩვენებლების ანალიზი იძლევა საშუალებას განვსაზღვროთ თუ რამდენად წარმატებულია კომერციული ბანკი თავის საქმიანობაში.

კომერციული ბანკების მიზანია მოგების მაქსიმიზაცია არსებული რისკის დონის მინიმიზების ფონზე. კომერციული ბანკის მოგება კი ყალიბდება ბანკის შემოსავლებიდან შესაბამისი ხარჯების გამოკეტივის შედეგად. გამომდინარე აქედან, ბანკის მომგებიანობის შესაფასებლად მნიშვნელოვანია იმ

ფაქტორების (შემოსავლები, ხარჯები) ანალიზი, რომლებიც განაპირობებენ მის ფორმირებას. ბანკის მომგებიანობა განსაზღვრავს კომერციული ბანკის ადგილს მთლიანად საბანკო სექტორში და ასევე კარგი მაჩვენებელია კომერციული ბანკის მენეჯმენტის ეფექტიანობის შესაფასებლად.

მოცემული ნაშრომის მიზანია საქართველოს საბანკო სექტორის მაგალითზე საბანკო შემოსავლებისა და ხარჯების შემადგენელი ელემენტები ანალიზი და აგრეთვე, სხვადასხვა მაჩვენებლების მეშვეობით ბანკების მომგებიანობის შეფასება. კომერციული ბანკების შემოსავლების, ხარჯებისა და მოგების გაანალიზება განხორციელდება შემოსავლებისა და ხარჯების სტრუქტურული ანალიზისა და ფინანსური კოეფიციენტების მეშვეობით ანალიზის მეთოდების გამოყენებით.

საბანკო შემოსავლები

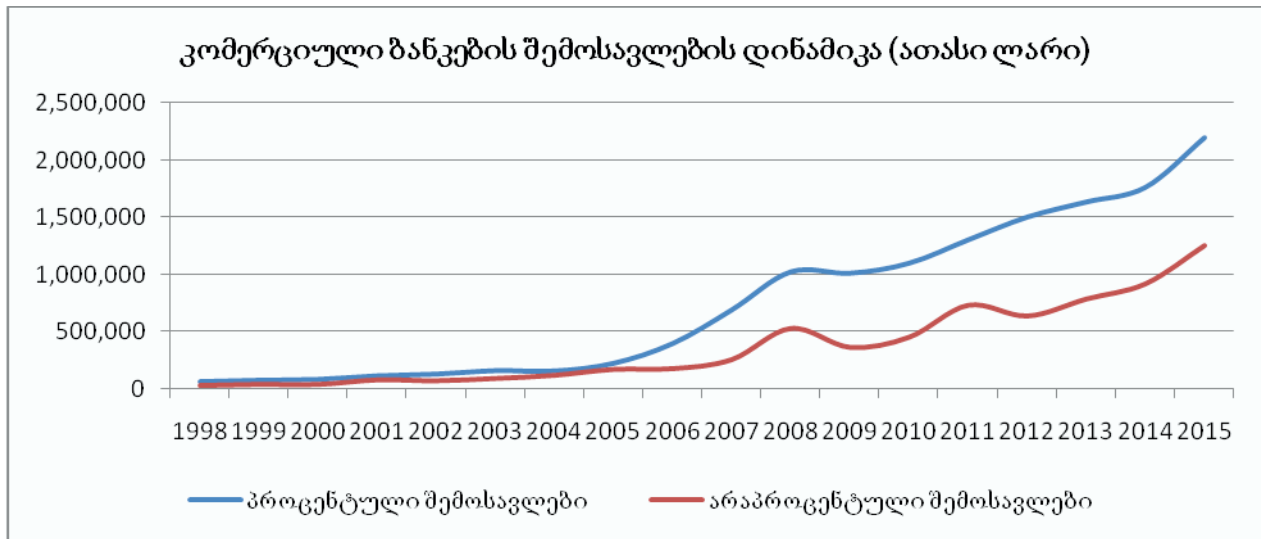
კომერციული ბანკის მოგება-ზარალის უწყისი წარმოადგენს ფინანსურ ანგარიშგებას ბანკის შემოსავლების, ხარჯებისა და მისი საქმიანობის შედეგების შესახებ. კომერციული ბანკი გარდა სესხების გაცემისა სხვა ბიზნეს საქმიანობითაცაა დაკავებული. სესხებიდან და სხვა ბიზნეს საქმიანობიდან კომერციული ბანკის მიერ ხდება შემოსავლების ფორმირება, რომელიც შეიძლება წარმოადგენდეს, როგორც პროცენტული ხასიათის შემოსავალს, ისე არაპროცენტულ შემოსავალს. პროცენტულ შემოსავლებს მიეკუთვნება შემოსავლები გაცემულ სესხებზე, ასევე შემოსავლები ფასიანი ქაღალდებიდან და სხვა პროცენტული შემოსავლები. არაპროცენტული შემოსავლების ფორმირება ხორციელდება ბანკის მიერ გაწეულ მომსახურებაზე საკომისიო გადასახდელების მიღებით, ასევე უცხოური ვალუტისა და ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვიდან შემოსავლების მობილიზებით. სხვა არაპროცენტულ შემოსავლებს მიეკუთვნება შემოსავლები ისეთი ოპერაციებიდან როგორებიცაა: საბანკო გარანტია, ბროკერული ოპერაციები, ნდობითი ოპერაციები და სხვა.

საქართველოს კომერციული ბანკების შემოსავლების მკვეთრი ზრდა შეინიშნება 2006 წლიდან. აღნიშნული პერიოდიდან ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, როგორც პროცენტული, ისე არაპროცენტული შემოსავლები. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს საბანკო სექტორის განვითარების საწყის ეტაპზე არაეფექტიანი დაკრედიტების მექანიზმების არსებობამ და მაღალმა მომსახურების ფასებმა განაპირობეს შემოსავლებში არაპროცენტული შემოსავლების მნიშვნელოვანი წილი.² კერძოდ,

2 კოვაზანაძე, ი., კონტრიძე, გ. (2014): „თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა“, გვ. 240.

1 ანალოგიური მაჩვენებელი მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებისა და საკრედიტო კავშირების შემთხვევაში, 2015 წლის ბოლოს არსებული მონაცემებით, შესაბამისად 5.1%-სა და 0.03%-ს უტოლდება.

2006 წლისათვის მთლიან შემოსავლებში არაპროცენტული შემოსავლების წილი დაახლოებით 44%-ს შეადგენდა, რაც ყველაზე მაღალი მაჩვენებელია დამოუკიდებელი საქართველოს საბანკო სისტემის არსებობის მანძილზე.



წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

ბოლო ათწლეულის მანძილზე კომერციული ბანკების მხრიდან საკრედიტო საქმიანობის გაფართოებამ ხელი შეუწყო პროცენტული შემოსავლების ზრდას. ამასთან, საბანკო სექტორში შექმნილმა კონკურენტულმა გარემომ აიძულა ბანკები შეემცირებინათ მომსახურების ფასები, რაც აისახა კიდევაც არაპროცენტულ შემოსავლებზე, რომლის ხვედრითი წილიც მთლიან შემოსავლებში 2015 წლისათვის 36%-მდე შემცირდა. გარდა ამისა, 2006 წლამდე მთლიანი შემოსავლების საშუალოდ 16% საკომისიო შემოსავლებზე მოდიოდა, ხოლო 2015 წლისათვის საკომისიო შემოსავლების წილი 8%-მდე შემცირდა. მიუხედავად იმისა, რომ არაპროცენტული შემოსავლებისა და მათ შორის საკომისიო შემოსავლების ხვედრითი წილი მთლიან შემოსავლებში შემცირების ტენდენციით ხასიათდება, ნომინალურ გამოსახულებაში არაპროცენტული შემოსავლების მოცულობა, 2006 წელთან შედარებით, დაახლოებით შვიდჯერაა გაზრდილი. აღნიშნული კიდევ ერთი ინდიკატორია იმისა, რომ მომსახურების ფასების შემცირების პარალელურად მზარდია კომერციული ბანკების საქმიანობის მასშტაბები.

კომერციული ბანკებისთვის მნიშვნელოვანია სტაბილური შემოსავლების არსებობა. მოცემული მიმართულებით, უნდა აღინიშნოს, რომ განსხვავებით არაპროცენტული შემოსავლებისაგან პროცენტული შემოსავლების ნაკადები ნაკლებად მერყევიანია. პროცენტული შემოსავლების ზრდის ტემპის სტანდარტული გადახრა 13.5%-ს უტოლდება, მაშინ როცა, ანალოგიური მაჩვენებელი არაპროცენტული შემოსავლებისათვის 24%-ია. ასევე, აღსანიშნავია, რომ 2008 წლის გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა მნიშვნელოვნად შეამცირა (166 მლნ ლარით) არაპროცენტული შემოსავლები, მაშინ როდესაც, პროცენტული შემოსავლები მხოლოდ მცირედით - 12 მლნ ლარით შემცირდა. აღნიშნული გარემოება კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს არაპროცენტული შემოსავლების არასტაბილურ ხასიათსა და ეკონომიკური ციკლებისადმი მაღალ მგრძნობელობას.

დამოუკიდებელი საქართველოს საბანკო სექტორის არსებობის მანძილზე შემოსავლების უდიდესი ნაწილის ფორმირება კომერციული ბანკების მიერ გაცემულ სესხებზე მიღებული საპროცენტო შემოსავლებისაგან ხდება. სესხებიდან მიღებული შემოსავლები საშუალოდ საპროცენტო შემოსავლების 91%-ს, ხოლო მთლიანი შემოსავლების 59% შეადგენს. სესხებიდან მიღებული შემოსავლების მაღალი ხვედრითი წილი მაჩვენებელია იმისა, რომ საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკების ძირითად საქმიანობას სესხების გაცემა წარმოადგენს და ისინი ნაკლებად არიან წარმოდგენილნი საინვესტიციო საბანკო (Investment Banking) მიმართულებით.

საბანკო შემოსავლების, გარდა სტრუქტურული ანალიზისა, საბანკო მკვლევარებისა და ანალიტიკოსების მიერ აქტიურად გამოიყენება სხვადასხვა ფინანსური კოეფიციენტების ანალიზი. ერთ-ერთ ასეთ ფინანსურ კოეფიციენტს მიეკუთვნება საბანკო აქტივების უტილიზაციის (გამოყენების) კოეფიციენტი (AU), რომელიც გამოითვლება მთლიანი საბანკო შემოსავლების შეფარდებით ბანკის მთლიან აქტივებთან:

$$AU = \frac{TI}{TA} = \frac{II + NII}{TA} \quad (1)$$

სადაც,

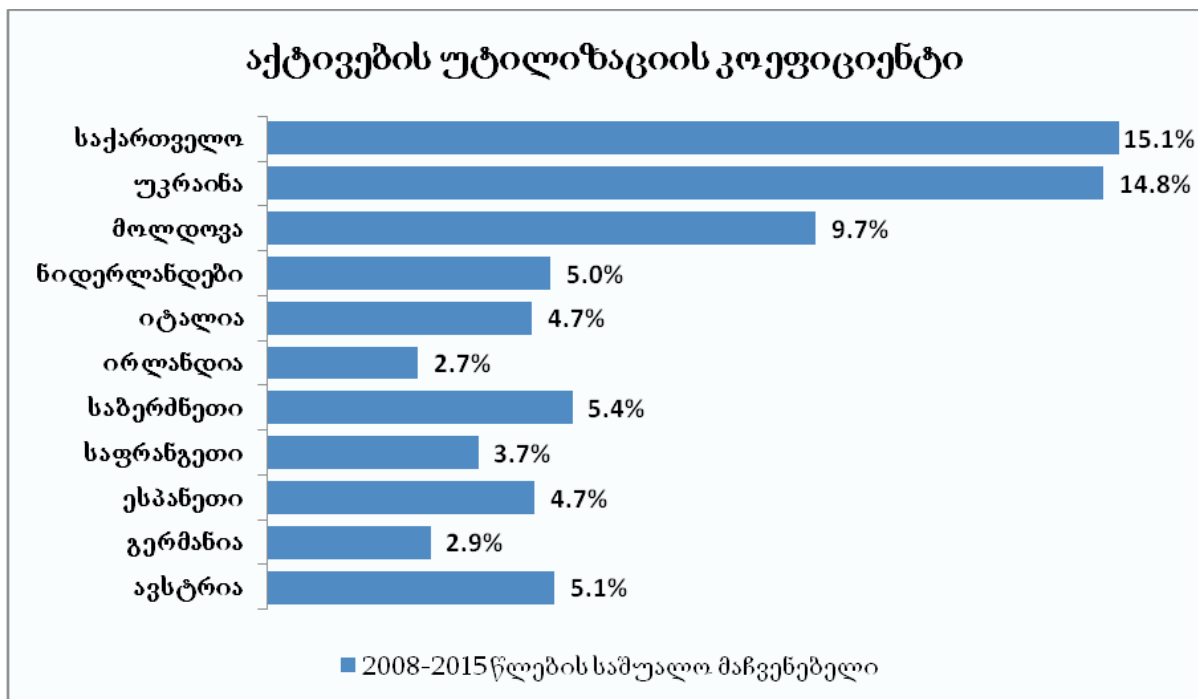
II – პროცენტული შემოსავალი;

NII – არაპროცენტული შემოსავალი;

TA - მთლიანი აქტივები.

მოცემული შეფარდება გვიჩვენებს ბანკის უნარს თუ რა მოცულობის შემოსავლების გენერირება შეუძლია მას მის ხელთ არსებული აქტივების გამოყენებით. რაც უფრო მაღალია მოცემული კოეფიციენტი მით მეტ სარგებელს ნახულობს ბანკი ერთეულ აქტივზე.¹

საქართველოს საბანკო სექტორისათვის აღნიშნული მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად აჭარბებს ევროპის ქვეყნების მაჩვენებელს. ევროკავშირის ქვეყნებში აქტივების უტილიზაციის კოეფიციენტი 4-5%-ის ფარგლებში მერყეობს, მაშინ როდესაც საქართველოში ანალოგიური მაჩვენებელი საშუალოდ 15%-ს უტოლდება. ევროპისა და საქართველოს საბანკო სექტორებს შორის არსებული საგრძნობი განსხვავება შეიძლება აიხსნას იმ ფაქტით, რომ საქართველოს ეკონომიკაში ფულადი სახსრების დაბანდება შედარებით მაღალ რისკებთანაა დაკავშირებული, რაც განაპირობებს კიდევაც ბანკების მხრიდან მაღალი სარგებლის მიღების მოტივსაც. საქართველოს მსგავსად სხვა ისეთ განვითარებად ქვეყნებშიც, როგორიცაა უკრაინა და მოლდოვა აქტივების უტილიზაციის კოეფიციენტი აჭარბებს ევროპის ქვეყნების მაჩვენებლებს. შედეგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ გარდამავალი ეტაპის ქვეყნებისათვის დამახასიათებელია აქტივების უტილიზაციის კოეფიციენტის მაღალი მნიშვნელობა.



წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი; ევროპის ცენტრალური ბანკი.

თუმცა, კოეფიციენტის მაღალი მნიშვნელობა შეიძლება ინდიკატორი იყოს გარკვეული პრობლემებისა. კერძოდ, ბანკის მიერ დაბალრისკიანი და შესაბამისად, დაბალშემოსავლიანი სესხების ჩანაცვლება მაღალრისკიანი და შესაბამისად, მაღალშემოსავლიანი სესხებით, რა თქმა უნდა გაზრდის აქტივების უტილიზაციის კოეფიციენტის მნიშვნელობას, თუმცა ამასთანავე გაიზრდება ბანკის საკრედიტო რისკისადმი მგრძნობელობაც, რაც ზრდის იმის ალბათობას, რომ სამომავლოდ ბანკის შემოსავლები შემცირდება.² გამომდინარე აქედან, სრულყოფილი ანალიზისათვის და ბანკის საქმიანობის შეფასებისათვის მხოლოდ მისი შემოსავლების ანალიზი არ არის საკმარისი და აუცილებელია გაანალიზდეს ბანკის მიერ განეული ხარჯებიც.

1 Sounders, A., Cornett, M.M. (2012): Financial Markets and Institutions, McGraw-Hill Education, 5/e, გვ. 397.

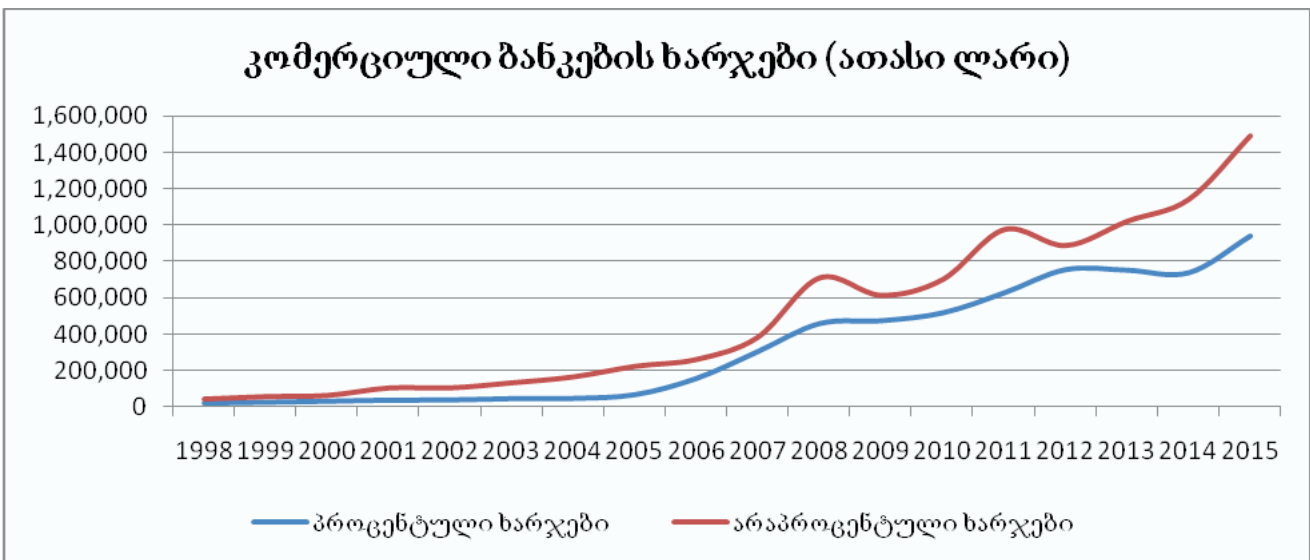
2 Sounders, A., Cornett, M.M. (2012): Financial Markets and Institutions, McGraw Hill Education., 5/e, გვ. 399.

საბანკო ხარჯები

კომერციული ბანკები საქმიანობას ძირითადად მოზიდული რესურსებით ახორციელებენ ანუ საკუთარი მიზნების მისაღწევად იყენებენ სხვის დროებით თავისუფალ სახსრებს. შესაბამისად, კომერციულ ბანკებს უნევთ გარკვეული საფასურის გადახდა მოზიდულ რესურსებზე იქნება ეს ფიზიკურ/იურიდიულ პირთა ანაბრებზე დარიცხული პროცენტები თუ სხვადასხვა კრედიტორებისათვის გადასახდელი სესხის პროცენტი. გარდა აღნიშნული პროცენტული ხარჯებისა, ბანკს უნევს სხვადასხვა საბანკო ოპერაციებთან დაკავშირებული ხარჯების გაწევა. კერძოდ, აღნიშნული ტიპის ხარჯებს მიეკუთვნება ბანკის მიერ გადახდილი საკომისიო ხარჯები, ასევე ხარჯები, რომლებიც წარმოიქმნება სავალუტო თუ საფონდო ბაზრებზე ოპერაციების განხორციელებისას.

კომერციული ბანკების ხარჯების სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ბანკის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა ადმინისტრაციულ თუ ზოგად ხარჯებს. ხარჯების ეს კატეგორია კლასიფიცირდება, როგორც ბანკის საოპერაციო ხარჯები და აერთიანებს ბანკის პერსონალის ხარჯებს, საექსპლუატაციო ხარჯებსა და ბანკის ნორმალურ ფუნქციონირებასთან დაკავშირებულ სხვა ხარჯებს.¹ სხვადასხვა საბანკო ოპერაციებზე გაწეული ხარჯებისა და საოპერაციო ხარჯების ერთობლიობას შეიძლება ვუწოდოთ არაპროცენტული ხარჯები.

კომერციული ბანკების ხარჯები (ათასი ლარი)



წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

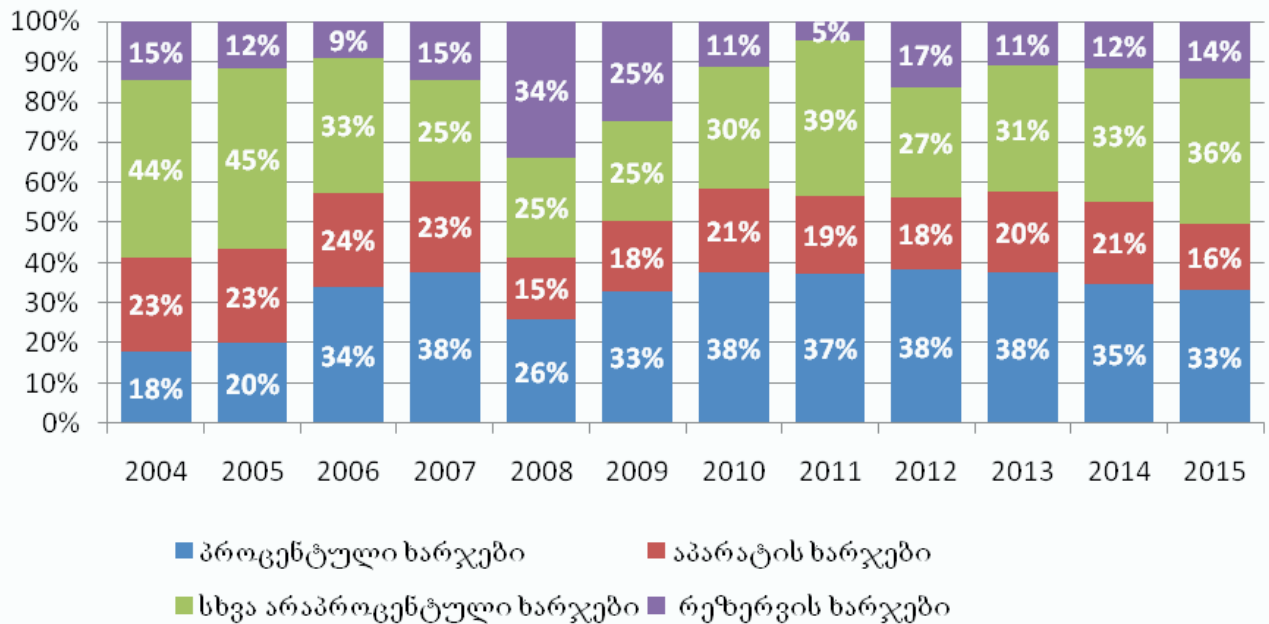
საქართველოს კომერციული ბანკების ხარჯების სტრუქტურაში, განსხვავებით შემოსავლებისაგან, ჭარბობს არაპროცენტული ხარჯები. მათ შორის აღსანიშნავია ბანკის პერსონალზე გაწეული ხარჯები, რომელიც ბანკისათვის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ხარჯს წარმოადგენს. ბანკის წარმატება უმეტესწილად სწორედ მის თანამშრომლებზეა დამოკიდებული. გამომდინარე აქედან, საბანკო სექტორში დასაქმებულია მაღალკვალიფიციური კადრები, რომელთა შრომის ანაზღაურებაც სხვა სექტორებთან შედარებით მაღალია. გარდა ამისა, ბანკები მნიშვნელოვან ფინანსურ რესურსს მიმართავენ კადრების გადამზადებასა და კვალიფიკაციის ამაღლებაზე.

აღსანიშნავია, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიის მანძილზე ბანკის პერსონალზე გაწეული ხარჯები მუდმივად იზრდება და 2015 წლის მდგომარეობით 466 მლნ ლარს გადააჭარბა. საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკები საშუალოდ მთლიანი ხარჯების 20%-ს მიმართავენ თანამშრომელთა ხელფასებსა და ბონუსებზე. გარკვეულ შემთხვევებში აპარატის ხარჯები პროცენტულ ხარჯებსაც კი აჭარბებდა, თუმცა ბოლო პერიოდში შეინიშნება მოცემული მაჩვენებლის კლებადი ტენდენცია, რაც კომერციული ბანკების მიერ საკადრო პოლიტიკის ცვლილებით შეიძლება აიხსნას.

კომერციული ბანკის ხარჯ-ეფექტიანობის საზომად საბანკო პრაქტიკაში აღიარებული ინდიკატორებია ხარჯი/შემოსავლის კოეფიციენტი (CIR) და ხარჯების კოეფიციენტი (ER):

1 Moody's Investors Service, (2011): „Banking Account & Ratio Definitions“, გვ. 3

საბანკო ხარჯების სტრუქტურა



წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

$$CIR = \frac{OE}{TOI} = \frac{OE}{NetII + NetNII} \quad (2)$$

$$ER = \frac{EXP}{TA} = \frac{IE + NonIE + PLL}{TA} \quad (3)$$

სადაც,

OE - საოპერაციო ხარჯები;

TOI - საოპერაციო შემოსავალი;

NetII - წმ. პროცენტული შემოსავალი;

NetNII - წმ. არაპროცენტული შემოსავალი;

EXP - ხარჯები;

IE - პროცენტული ხარჯები;

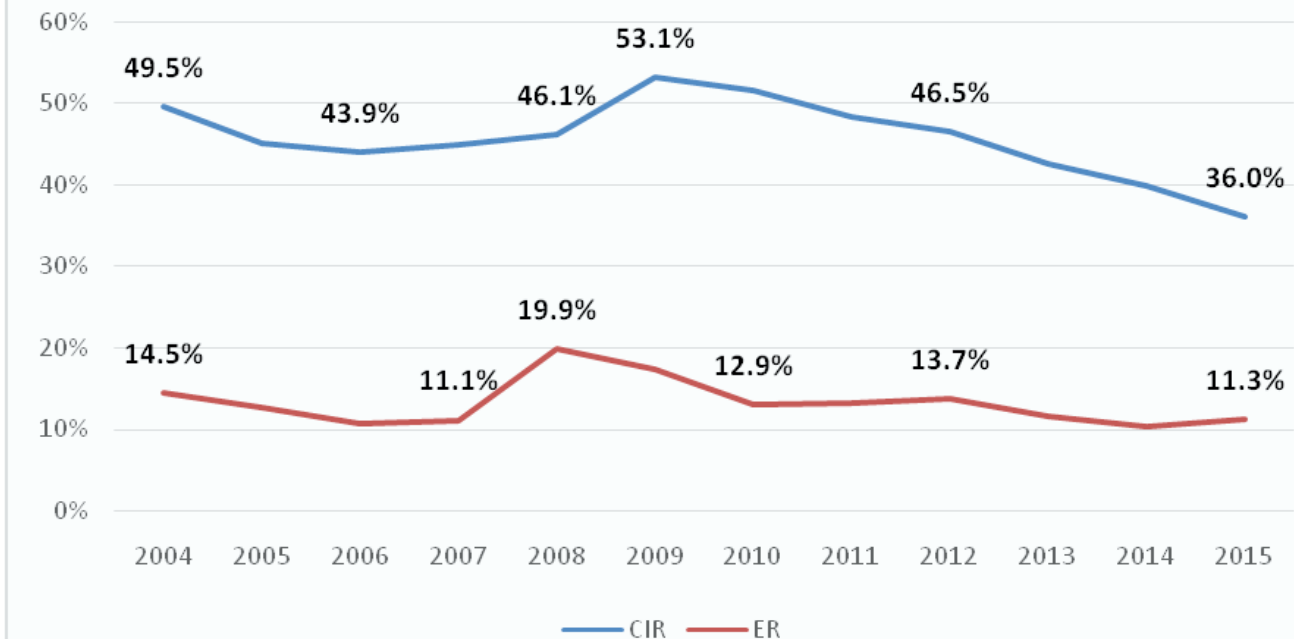
NonIE - არაპროცენტული ხარჯები;

PLL - სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვები;

ორივე მაჩვენებლის მიზანია გაზომოს ბანკის მენეჯმენტის ეფექტიანობა. ხარჯი/შემოსავლის კოეფიციენტი გვიჩვენებს თუ როგორ იცვლება ბანკის საოპერაციო ხარჯები საოპერაციო შემოსავლებთან მიმართებაში. ბანკისათვის მნიშვნელოვანია, რომ საოპერაციო შემოსავლის ზრდის ტემპი აღემატებოდეს საოპერაციო ხარჯების ზრდის ტემპს და უზრუნველყოფილი იყოს მაჩვენებლის დაბალი მნიშვნელობები. რაც შეეხება, ხარჯების კოეფიციენტს იგი საბანკო საქმიანობის ხარჯ-ეფექტიანობას ზომავს არსებულ აქტივებთან მიმართებაში და განსხვავებით CIR კოეფიციენტისა გაანგარიშებაში ითვალისწინებს თითქმის ყველა საბანკო ხარჯს. CIR-ისა და ER-ის დაბალი მნიშვნელობები მიუთითებს საბანკო ხარჯების ეფექტიანად მართვის უნარზე.

საქართველოს საბანკო სექტორის ხარჯების კონსოლიდირებული მონაცემების ანალიზის შედეგად ჩანს, რომ საბანკო სექტორი 2015 წლისათვის უფრო ხარჯ-ეფექტიანია, ვიდრე დაახლოებით 10 წლის წინ იყო. მიმდინარე მდგომარეობით საბანკო სექტორის ყოველი 1 ერთეული საოპერაციო შემოსავლის 36% მიიმართება საოპერაციო ხარჯებზე, ხოლო ყოველი 1 ერთეული აქტივის დაახლოებით 11%-ს შეადგენს საბანკო ხარჯები. აღსანიშნავია, რომ 2008 წელს დაფიქსირდა ხარჯების კოეფიციენტის (ER) მკვეთრი ზრდა, რაც ძირითადად განპირობებული იყო სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის მკვეთრი ზრდით. ფინანსურმა კრიზისმა და საომარმა კონფლიქტმა ასევე უარყოფითად იმოქმედეს ხარჯი-შემოსავლის კოეფიციენტზეც, რომელიც მნიშვნელოვნად 2009 წლისათვის 53%-მდე გაიზარდა,

საბანკო ხარჯების ეფექტიანობა



წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

რაც განპირობებული იყო ბანკის საოპერაციო შემოსავლების მკვეთრი შემცირებით.

საბანკო ხარჯების სტრუქტურის ანალიზისას პროცენტულ და არაპროცენტულ ხარჯებთან ერთად მნიშვნელოვანია აგრეთვე ისეთი ტიპის ხარჯის ანალიზიც, როგორიცაა აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ხარჯი, რომელიც აერთიანებს ხარჯებს მიმართულს სესხებზე, ფასიან ქაღალდებსა და სხვა ფინანსური აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის შესაქმნელად. ხარჯების არსებული კატეგორია სხვა დანარჩენი ხარჯებისაგან გარკვეული თავისებურებით ხასიათდება. კერძოდ, აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ხარჯი არ წარმოადგენს ბანკის პირდაპირ ხარჯს, ვინაიდან მოცემული თანხებით იქმნება რეზერვი, რომელსაც ბანკი უკიდურეს შემთხვევებში იყენებს. ამასთანავე, კონკრეტული აქტივის დაბრუნების შემთხვევაში, ამავე აქტივზე რეზერვის ხარჯი გარდაიქმნება ბანკის სარგებლად და მოგება-ზარალის უწყისში აისახება დადებითი ნიშნით. შედეგად, შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ხარჯი (სარგებელი) პირდაპირ გავლენას ახდენს მოგება/ზარალის ფორმირებაზე და ითვლება სპეცი-ფიური ტიპის ხარჯად (სარგებლად).¹

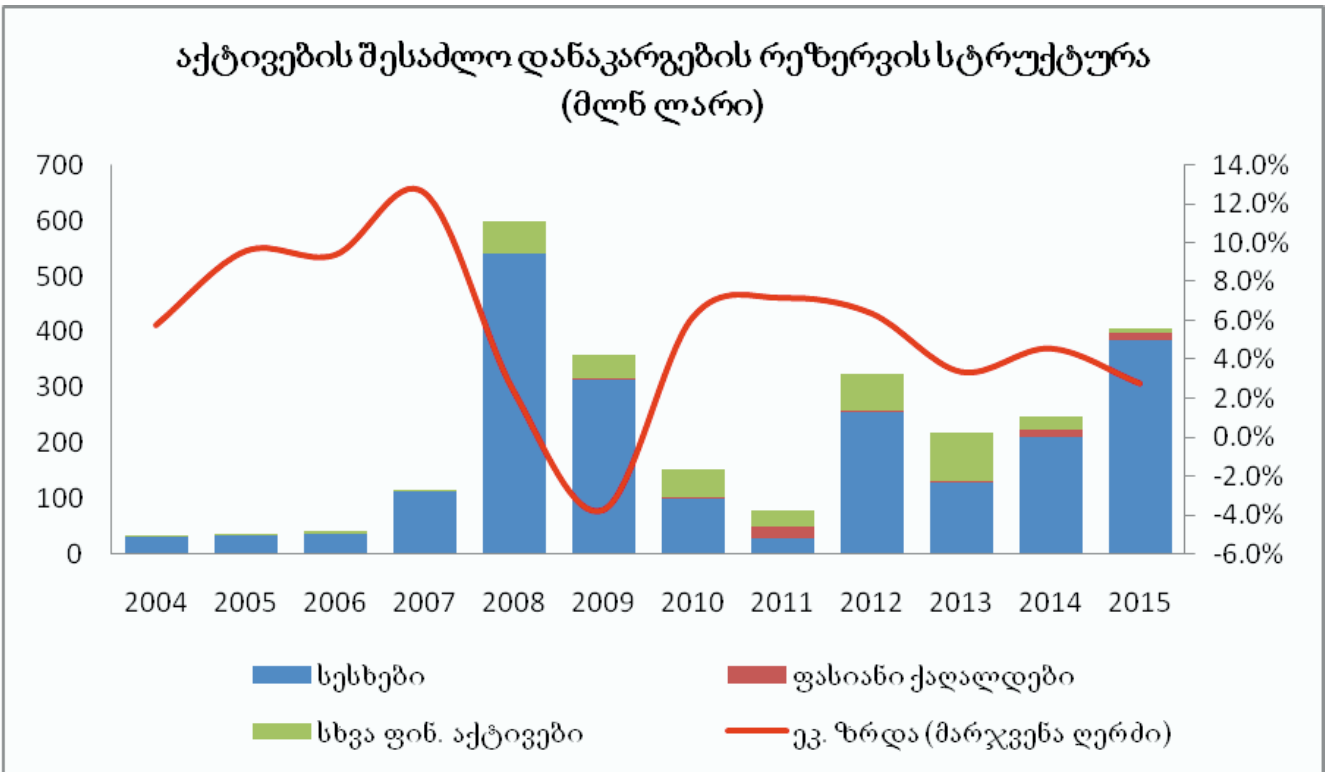
საქართველოს საბანკო სექტორისთვის, რომელიც ძირითადად კლასიკური საბანკო საქმიანობითაა დაკავებული, სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის (სმდრ) ხარჯები ჭარბობენ მთლიანი რეზერვის ხარჯების სტრუქტურაში. მოცემული მიმართულებით გაწეული ხარჯები კარგი ინდიკატორია საკრედიტო რისკის შესაფასებლად.² სმდრ-ის ხარჯების მოცულობა პირდაპირ დამოკიდებულია მსესხებელთა გადახდისუნარიანობის დონეზე და გამომდინარე აქედან მისი მოცულობა ხშირი ცვალებადობით ხასიათდება. ეკონომიკური აღმავლობის დროს, როდესაც მსესხებელთა დეფოლტის ალბათობა კლებულობს, ბანკებს ახასიათებთ რეზერვებში ნაკლები სახსრების მიმართვა, რაც აიძულებთ მათ ეკონომიკური ვარდნის პირობებში გაზარდონ შესაძლო დანაკარგების რეზერვები.³ აღნიშნული დასტურდება საქართველოს საბანკო სექტორის მაგალითზეც. კერძოდ, გლობალური ფინანსური კრიზისისა და 2008 წლის საომარი კონფლიქტის შედეგად მსესხებელთა მხრიდან გართულდა ნასესხები სახსრების დაბრუნება, რამაც აიძულა ბანკები კანონმდებლობის შესაბამისად გაეზარდათ სესხის შესაძლო დანაკარგების რეზერვები, რომელმაც 2007 წლის მონაცემს დაახლოებით ხუთჯერ გადააჭარბა.

ნებისმიერი კომერციული ორგანიზაციის პროდუქტიულობის ზრდისათვის მნიშვნელოვანია ხარჯების

¹ კოვაზანაძე, ი., კონტრიძე, გ. (2014): „თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა“, გვ. 245.

² Athanasoglou, P., Brissimis, S., Matthaios, D. (2008): Bank-specific, Industry-specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability, Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 18 (2): გვ.125.

³ Laeven, L. and Majnoni, G., (2003): Loan Loss provisioning and economic slowdowns: too much too late? Journal of Financial Intermediation, 12, გვ.179.



წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

მინიმიზაცია, რომელიც სხვა თანაბარ პირობებში, დადებით ზეგავლენას ახდენს მოგების დონეზე.¹ თუმცა, ბანკები, რომლებიც კონკურენტულ ბრძოლაში არიან ჩართულნი, გარკვეულ ეტაპებზე ყოველთვის დგება ხარჯების გაზრდის აუცილებლობა. აღნიშნულს ძირითადად განაპირობებს ბანკის საქმიანობის არეალის გაფართოება ახალი ფილიალების გახსნით, ახალი საბანკო ტექნოლოგიების დანერგვა და ა.შ. შედეგად, თანამედროვე კომერციული ბანკებისათვის მნიშვნელოვანია მუდმივად ხორციელდებოდეს ხარჯების რაციონალური ოპტიმიზაცია, რომელიც არ დააკარგვინებს მას დაკავებულ პოზიციებს არსებულ მძაფრ კონკურენტულ გარემოში.

საბანკო მოგება

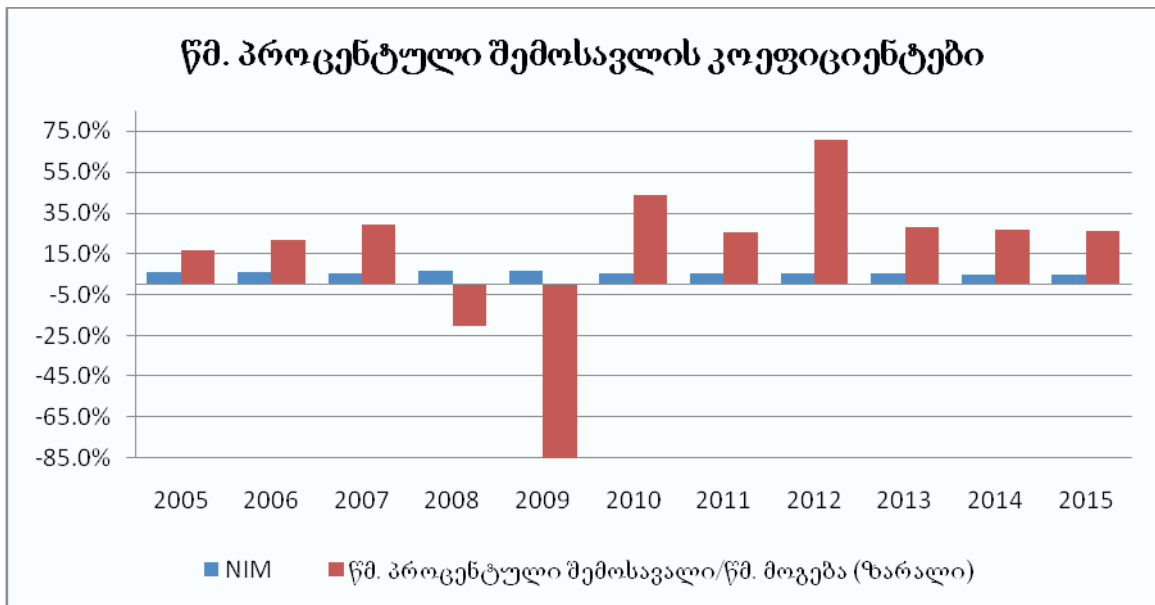
ბანკი, როგორც კომერციული ორგანიზაცია, ორიენტირებულია მოგების მიღებაზე და არსებული რესურსების პირობებში ცდილობს მოახდინოს მისი მაქსიმიზაცია. მოგება წარმოადგენს მნიშვნელოვან წყაროს ბანკის განვითარებისათვის. მის მოცულობაზე დიდწილადაა დამოკიდებული ბანკის საკუთარი კაპიტალის ზრდა, სარეზერვო ფონდების შევსება, კაპიტალდაზღვრებათა დაფინანსება და ა.შ.² მოგების მიღებით დაინტერესებულნი არიან ბანკის აქციონერები და სახელმწიფო. აქციონერებისათვის მოგება წარმოადგენს დივიდენდების მიღების, ხოლო სახელმწიფოსათვის კი გადასახადების მიღების მთავარ წყაროს. ამასთანავე, ბანკის საქმიანობის შედეგებით დაინტერესებულნი არიან ის სუბიექტები (მეანაბრეები, კრედიტორები), რომელთა მიმართაც ბანკს გააჩნია გარკვეული ვალდებულებები. ნაკლებად სავარაუდოა, რომ წამგებიან საბანკო ინსტიტუტში გადანაწილდეს ეკონომიკურმა აგენტმა მისი დროებით თავისუფალი სახსრების განთავსება, ისევე როგორც, კრედიტორისათვის მნიშვნელოვნად იზრდება დაკრედიტების რისკები, როდესაც მსესხებელი წამგებიანი ბანკია.

მოგების ანალიზის პროცესში საბანკო მკვლევარების მიერ უპირატესობა ენიჭება ფინანსური კოეფიციენტების მეშვეობით ანალიზის მეთოდს. აღნიშნული განპირობებულია იმ ფაქტით, რომ პრაქტიკაში შესაძლებელია დიდი ბანკის (აქტივების დიდი მოცულობით) მიერ მიღებული მოგება გაუტოლდეს მცირე ბანკის მიერ მიღებულ ანალოგიურ მაჩვენებელს, რაც აღნიშნული მიმართულებით აბსოლუტური მაჩვენებლების ანალიზს დამაბნეველსა და ბუნდოვანს ხდის. მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში საბანკო მოგების შეფასების ცნობილი და აპრობირებული ფინანსური კოეფიციენტებია: წმინდა საპროცენტო მარჟა (NIM), უკუგება (საშუალო) აქტივებზე (ROA), უკუგება (საშუალო) კაპიტალზე (ROE).

1 Trujillo-Ponce, A., (2013): What determines the profitability of banks? Evidence from Spain, Accounting and Finance, 53(2), 561-586, გვ. 8.

2 კოვზანაძე, ი., კონტრიძე, გ. (2014): „თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა“, გვ. 249.

წმინდა საპროცენტო მარჟა (NIM) გვიჩვენებს ბანკის უნარს არსებული რესურსებით მიიღოს პროცენტული შემოსავალი შესაბამისი პროცენტული ხარჯების გამოქვითვის შემდგომ. მოცემული კოეფიციენტი წარმოადგენს წმინდა საპროცენტო შემოსავლის ფარდობას ბანკის მთლიან აქტივებთან.¹ წმინდა საპროცენტო მარჟის ანალიზი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ საბანკო ინსტიტუტებისათვის, რომელთა ძირითადი საქმიანობა დაკავშირებულია ტრადიციულ საბანკო საქმიანობასთან. საქართველოში კომერციული ბანკების მოგება დიდწილად და მოკიდებული წმ. პროცენტულ შემოსავლებზე. 2010 წლიდან საბანკო სისტემის საშუალო წმინდა მოგება 336 მლნ ლარს აღემატება, რომლის 36.7% წმ. პროცენტულ შემოსავლებზე მოდის. აღსანიშნავია, რომ 2008 წლის ფინანსურ კრიზისს მნიშვნელოვანი ზეგავლენა არ მოუხდენია საქართველოს საბანკო სისტემის წმ. საპროცენტო მარჟაზე.



უკუგება აქტივებზე (ROA) გვიჩვენებს ბანკის მენეჯმენტის უნარს მიიღოს მოგება არსებული საბანკო აქტივების გამოყენებით. მოცემულ მოგების შეფასების მაჩვენებელს გარკვეული ნაკლოვანება ახასიათებს. კერძოდ, ROA-ს დაანგარიშებისას მხედველობაში არ მიიღება ბანკის ის საქმიანობები, რომელთა აღრიცხვაც წარმოებს ბალანსგარეშე მუხლებში. შედეგად, ROA სრულყოფილად ვერ ახასიათებს საბანკო საქმიანობასა და მის შედეგებს.² მიუხედავად, აღნიშნული ნაკლოვანებისა ROA საბანკო მოგების შეფასების ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული მაჩვენებელია, რომელსაც წარმატებით იყენებ თვით ცენტრალური ბანკის წარმომადგენლებიც.

უკუგება კაპიტალზე (ROE) ზომავს ბანკის მენეჯმენტის უნარს მიიღოს მოგება მის ხელთ არსებული კაპიტალის გათვალისწინებით. მისი გაანგარიშება ხდება ROA-ს მნიშვნელობის გამრავლებით კაპიტალის მულტიპლიკატორზე (Equity Multiplier)³, რომელიც წარმოადგენს ფინანსური ლევერიჯის საზომს. შედეგად, მაღალი ლევერიჯის (მცირე კაპიტალის) მქონე ბანკისთვის დამახასიათებელია ROE კოეფიციენტის მაღალი, ხოლო ROA-ს დაბალი მნიშვნელობა. მსგავსად ROA კოეფიციენტისა, ROE კოეფიციენტსაც აქვს გარკვეული ნაკლოვანება. კერძოდ, როგორც საბანკო მკვლევარები აღნიშნავენ, ROE-ს გაანგარიშებისას უგულებელყოფილია ის რისკები, რომლებიც თან სდევს მაღალ ფინანსურ ლევერიჯს.⁴

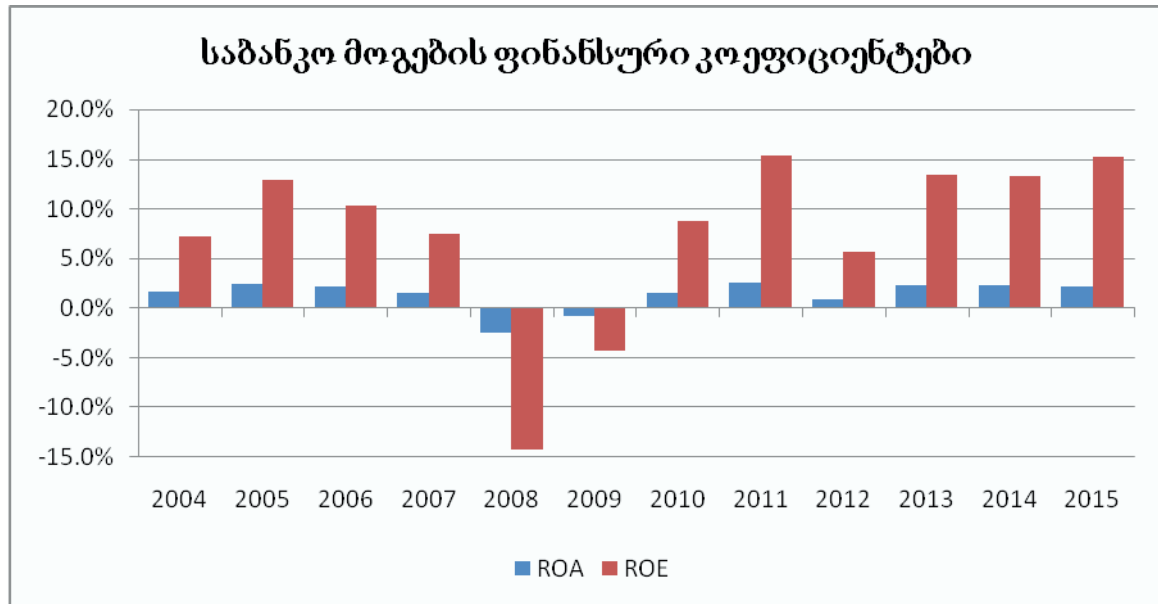
საქართველოს საბანკო სისტემის მომგებიანობის მაჩვენებლები (ROA, ROE) უკანასკნელ პერიოდში სტაბილურობით ხასიათდებიან. 2013-2015 წლების საშუალო უკუგება აქტივებსა და კაპიტალზე, შესაბამისად 2.2% და 14.0% შეადგინა. ROA-ს შემთხვევაში, საბანკო სისტემის მომგებიანობის მაჩვენებელი დიდად არ განსხვავდება საბანკო ბუმის პერიოდში (2004-2006 წწ) არსებული მაჩვენებლისაგან (2.1%), ხოლო ROE კოეფიციენტი კი, დაახლოებით 4%-ით აღემატება აღნიშნული პერიოდის მონაცემს.

1 საბანკო მოგების კოეფიციენტების გაანგარიშებისას საბანკო მკვლევარები მთლიანი აქტივების ნაცვლად აგრეთვე იყენებენ საშუალო აქტივებისა და პროცენტული შემოსავლის მქონე აქტივების მოცულობებს.

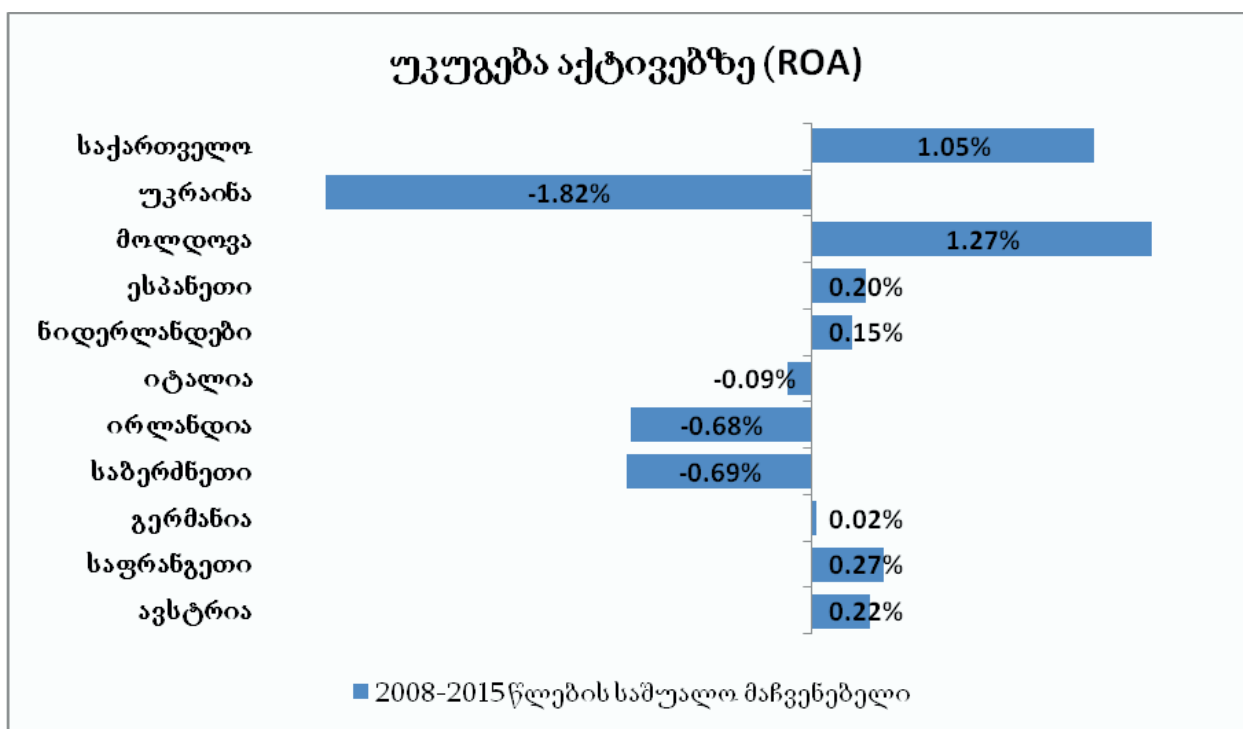
2 Athanasoglou, P., Brissimis, S., Matthaios, D. (2008): Bank-specific, Industry-specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability, Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 18 (2): გვ. 124.

3 კაპიტალის მულტიპლიკატორი მიიღება აქტივების კაპიტალთან შეფარდებით.

4 IMF, (2002): Financial soundness indicators: Analytical Aspects and Country Practices, Occasional paper, 212: გვ. 19



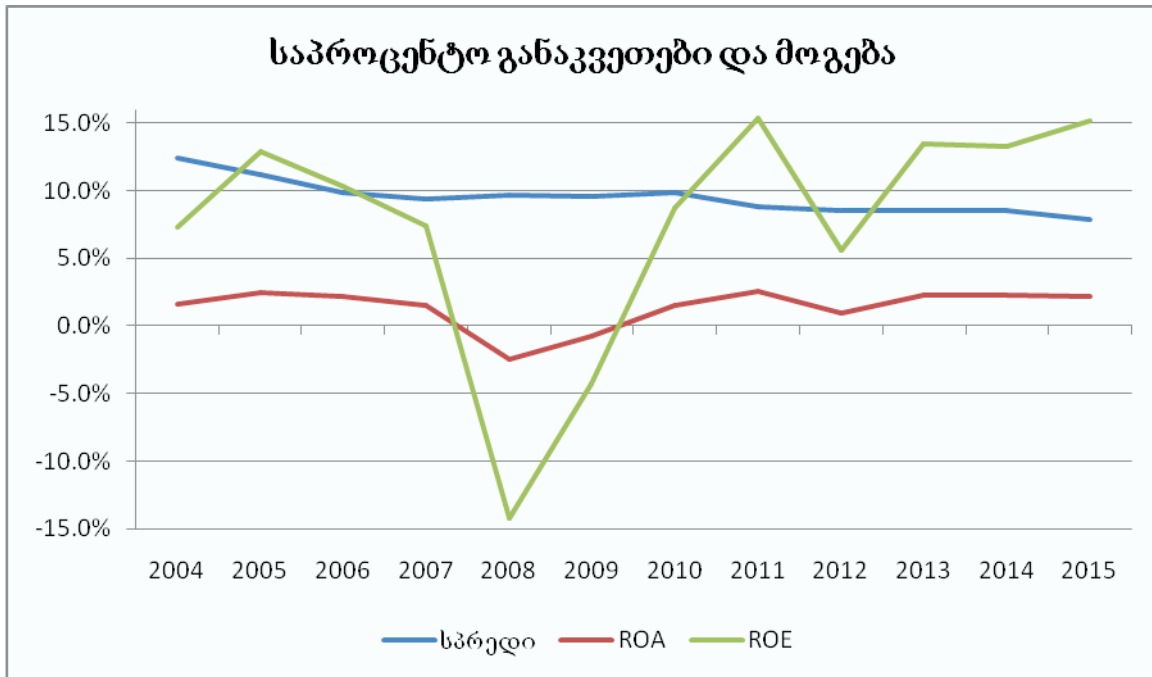
წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი.



წყარო: ევროპის, მოლდოვის, უკრაინის ცენტრალური ბანკები და საქართველოს ეროვნული ბანკი

საინტერესოა მოგებისა და საპროცენტო განაკვეთების კავშირი. საქართველოს საბანკო სისტემის წმინდა მოგების მაჩვენებელი ზრდის ტენდენციით ხასიათდება და 2015 წლისათვის 537 მლნ ლარს გადააჭარბა. ამასთანავე საბანკო სექტორში შეინიშნება სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების კლების ტენდენცია. კერძოდ, კომერციული ბანკების მიერ გაცემულ სესხებზე (ნაშთებზე) შეწონილი წლიური საპროცენტო განაკვეთები 2010 წლის მაჩვენებელთან შედარებით დაახლოებით 5.3%-ული პუნქტითაა შემცირებული. ამასთანავე, წმინდა საპროცენტო მარჟის მაჩვენებელიც უკანასკნელ პერიოდში სტაბილურობით ხასიათდება და საშუალოდ 5.7%-ის ფარგლებში მერყეობს. შედეგად, ჰიპოთეზა იმასთან დაკავშირებით, რომ მაღალი საპროცენტო განაკვეთები განაპირობებენ საბანკო მოგების ზრდას საქართველოს საბანკო სისტემის შემთხვევაში არ დასტურდება.

საპროცენტო განაკვეთები და მოგება



წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში სპრედი, რომელიც წარმოადგენს სხვაობას სესხებსა და დეპოზიტებზე არსებულ საშუალო შენონილ საპროცენტო განაკვეთებს შორის, კლების ტენდენციით ხასიათდება, მაშინ როდესაც კომერციული ბანკების წმინდა მოგება, როგორც აბსოლუტურ ისე შეფარდებით გამოხატულებაში იზრდება. აღნიშნული კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს არაპროცენტული ხარჯების ეფექტიანი მართვის აუცილებლობას.

დასკვნა

ბანკის წარმატებისა თუ წარუმატებლობის შეფასების ყველაზე მარტივი მაჩვენებელია ბანკის მიერ პერიოდის განმავლობაში მიღებული მოგება (ზარალი). საბანკო მოგებისა და მისი შემადგენელი კომპონენტების ანალიზი მნიშვნელოვანია სხვადასხვა დაინტერესებული მხარეებისათვის. საბანკო მოგების ანალიზი იძლევა საშუალებას შეფასდეს ბანკის საქმიანობის შედეგები, რომელზეც დიდწილადაა დამოკიდებული თვითონ ბანკი, მეანაბრე, კრედიტორი და სახელმწიფო ბიუჯეტი.

საქართველოს საბანკო სისტემის შემოსავლების ანალიზმა აჩვენა, რომ ქართული კომერციული ბანკები ძირითადად ტრადიციული საბანკო საქმიანობით არიან დაკავებულნი, რაც განაპირობებს კიდევაც, შემოსავლების სტრუქტურაში პროცენტული შემოსავლების მნიშვნელოვან წილს. ბოლო ათწლეულის მანძილზე საბანკო სექტორში შექმნილმა კონკურენტულმა გარემომ განაპირობა მომსახურების ფასების შემცირება და შესაბამისად საბანკო შემოსავლების სტრუქტურაში შემცირდა არაპროცენტული შემოსავლების ხვედრითი წილი. თუმცა, საბანკო საქმიანობის მასშტაბების გაფართოების შედეგად არაპროცენტული შემოსავლები კვლავ მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ საბანკო მოგების ფორმირებაში. ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ პროცენტულ შემოსავლებთან შედარებით არაპროცენტული შემოსავლების ნაკადები მაღლი მერყეობით ხასიათდებიან და ეკონომიკური ციკლებისადმი მაღალ მგრძნობელობას ავლენენ.

საქართველოს საბანკო სექტორის ყოველი ერთეული აქტივი დაახლოებით 3-ჯერ მეტი შემოსავლის გენერირების შესაძლებლობას იძლევა, ვიდრე ზოგიერთ ევროკავშირის წევრ ქვეყანაშია შესაძლებელი. აქტივების უტილიზაციის კოეფიციენტის მაღალი მნიშვნელობა ასევე დამახასიათებელია სხვა განვითარებადი ქვეყნებისთვისაც (უკრაინა, მოლდოვა), რაც აღნიშნულ ქვეყნებში რისკის მაღალი დონით შეიძლება იყოს განპირობებული.

საქართველოს საბანკო სექტორის ხარჯების სტრუქტურაში ჭარბობს არაპროცენტული ხარჯები, რომელთა შორისაც მნიშვნელოვანია ბანკის პერსონალზე გაწეული ხარჯების წილი. საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკები საშუალოდ მთლიანი ხარჯების 20%-ს მიმართავენ თანამშრომელთა ხელფასებსა და ბონუსებზე. როგორც, საბანკო ხარჯების ფინანსური კოეფიციენტების მეშვეობით ანალიზმა აჩვენა, საქართველოს საბანკო სექტორმა შეძლო გლობალური ფინანსური კრიზისისა და საომარი კონფლიქტის

შედეგად გაზრდილი ხარჯების ეფექტური მართვა.

აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ხარჯი წარმოადგენს ბანკისათვის სპეციფიურ ხარჯს, რომელიც გარკვეულ შემთხვევებში შეიძლება შემოსავლადაც მოგვევლინოს. ამასთანავე, ხარჯების ხსენებული კომპონენტის მოცულობა ეკონომიკური ვარდნის პერიოდში მნიშვნელოვნად იზრდება და წარმოადგენს საკრედიტო რისკის შეფასების ფართოდ აპრობირებულ ინდიკატორს.

მოგების შეფასების ცნობილი და აპრობირებული ფინანსური კოეფიციენტებია: წმინდა საპროცენტო მარჟა (NIM), უკუგება (საშუალო) აქტივებზე (ROA), უკუგება (საშუალო) კაპიტალზე (ROE). 2008 წელს განვითარებულ მოვლენებს დიდი ზეგავლენა არ მოუხდენია საქართველოს საბანკო სექტორის წმინდა საპროცენტო მარჟაზე, რომელიც ბოლო ათწლეული მანძილზე სტაბილურობით ხასიათდება. ბოლო პერიოდში, ასევე სტაბილურობით ხასიათდება საბანკო მოგების შეფასების დანარჩენი ორი ინდიკატორიც. ROA კოეფიციენტით შეფასებული საქართველოს საბანკო სექტორის მოგება

ალემატება ისეთი ქვეყნების საბანკო სექტორების მომგებიანობას, როგორიცაა: საფრანგეთი, გერმანია, იტალია და სხვა.

საქართველოს საბანკო სექტორმა უმოკლეს ვადებში შეძლო დაეძლია ფინანსური კრიზისის შედეგად მიყენებული ზარალი და 2010 წლიდან მოყოლებული საბანკო სექტორი მომგებიანი. წმინდა მოგების ზრდადი ტენდენციის პარალელურად მცირდება საპროცენტო განაკვეთების სესხებზე და ასევე კლებადი ტენდენციით ხასიათდება საპროცენტო სპრედი. შედეგად, საქართველოს საბანკო სექტორის მაგალითზე გამოვლინდა, რომ საპროცენტო განაკვეთების მოცულობა განაპირობებს საბანკო სექტორის მიერ მიღებულ პროცენტული შემოსავლების მოცულობას, თუმცა ეს უკანასკნელი არ წარმოადგენს ბანკის წმინდა მოგების ერთადერთ მდგენელს და საბანკო მოგება კიდევ ბევრ სხვა ფაქტორზეცაა დამოკიდებული.

ივანე შავდათუაშვილი

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Athanasoglou, P., Brissimis, S., Matthaios, D. (2005). Bank-specific, Industry-specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 18(2), 121-136.
2. IMF. (2002). Financial Soundness Indicators: Analytical Aspects and Country Practices. *Occasional paper*, 212, 1-111.
3. Laeven, L., Majnoni, G. (2003). Loan Loss provisioning and economic slowdowns: too much too late? *Journal of Financial Intermediation*(12), 178-197.
4. Moody's Investors Service. (2011). Banking Account & Ratio Definitions. 1-8.
5. Sounders, A., Cornett, M. (2012). *Financial Markets and Institutions* (5/e ed.). McGraw-Hill Education.
6. Trujillo-Ponce, A. (2013). What determines the profitability of banks? Evidence from Spain. *Accounting and Finance*, 53(2), 561-586.
7. კოვაზანაძე, ი., კონტრიძე, გ. (2014). *თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა*. თბილისი.

ABSTRACT

Bank profit is a simple indicator to evaluate the bank performance. Bank itself, depositors, creditors and even the state are interested in the profitability of the bank. The analysis of the Georgian banking sector revealed that the commercial banks in Georgia are mainly focused on the traditional banking activities. Interest income plays a major role in the income structure of Georgian banks. Even though the non-interest income share of the banks declined during the last decade, it still remains as a significant factor in determining the bank profit. Compared to the interest income, non-interest income is more volatile and is more sensitive to economic cycles.

In Georgia on average 20% of all bank expenditures are spent on employee's remuneration. Cost-effectiveness of the Georgian banks has been deteriorated due to the war conflict and global financial crisis in 2008 but Georgian banking sector has managed to deal with the increased costs effectively.

In terms of profitability, measured with the ROA, banking industry in Georgia showed higher earnings than the banking sectors in France, Germany and Italy. Moreover, on average, asset utilization coefficient is 3 times higher than in the banking industries in selected EU member countries. Since 2010, income generated by Georgian banking sector is gradually increasing and main source of it is increased amount of interest income.